

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Юридичний факультет

Кафедра цивільного права і процесу

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: Цивільне право

на тему: «Договір позички»

Виконав: студент групи ПР-5

Білецький Ярослав

Керівник:

д.ю.н, професор Лукасевич-Крутник І. С.

Національна шкала _____

Кількість балів : _____

Оцінка : ECTS _____

Голова _____

Члени комісії _____

Тернопіль, ЗУНУ – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОГОВОРУ ПОЗИЧКИ ...	6
1.1. Поняття та сутність договору позички в цивільно-правовій науці.....	6
1.2. Історико-правовий розвиток договору позички та його становлення в українському законодавстві.....	9
1.3. Правова природа договору позички та його співвідношення з іншими договорами у цивільному праві.....	12
Висновок до розділу 1	14
РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ПОЗИЧКИ В УКРАЇНІ	15
2.1. Законодавче визначення, елементи та форма договору позички згідно з Цивільним кодексом України.....	15
2.2. Права та обов'язки сторін у договорі позички.....	18
2.3. Підстави, порядок припинення договору позички та відповідальність сторін за його порушення.....	19
Висновок до розділу 2	21
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ДОГОВОРУ ПОЗИЧКИ	22
3.1. Особливості укладення та виконання договору позички щодо різних видів майна.....	22
3.2. Проблеми та напрями вдосконалення правового регулювання договору позички в Україні.....	24
Висновок до розділу 3	26
ВИСНОВОК	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	30

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах розвитку цивільного обороту в Україні договір позички набуває особливої актуальності. Як безоплатний договір, він дозволяє громадянам і юридичним особам ефективно використовувати наявне майно без додаткових фінансових витрат, сприяє зміцненню особистих і ділових відносин, а також реалізує принципи взаємодопомоги та солідарності в суспільстві. Особливої значущості цей інститут набуває в період воєнного стану, коли багато людей передають транспортні засоби, житло чи обладнання для потреб оборони, внутрішньо переміщених осіб або волонтерської діяльності.

Разом з тим, правове регулювання договору позички містить низку недоліків: нечіткість щодо форми укладення, обмеження для юридичних осіб, проблеми з розподілом ризиків випадкового знищення речі та відсутність типових форм договорів. Це призводить до численних спорів у судовій практиці та ускладнює практичне застосування інституту. У зв'язку з цим глибоке дослідження теоретичних засад, нормативного регулювання та практичних аспектів договору позички є необхідним і своєчасним.

Науково-практичне значення дослідження. Наукове значення роботи полягає в комплексному теоретичному аналізі договору позички з урахуванням його історичного розвитку, правової природи та співвідношення з іншими договорами. Практичне значення полягає в розробці конкретних пропозицій щодо вдосконалення законодавства, рекомендацій для укладення та виконання договорів щодо різних видів майна, а також узагальненні судової практики. Результати дослідження можуть бути використані в правозастосовній діяльності, викладацькій роботі, при підготовці типових договорів та в подальших наукових студіях.

Ступінь наукової розробки теми. Питання договору позички досліджувалися в працях українських цивілістів. Значний внесок зробили Г. Б. Кучер, Г. Б. Яновицька, В. В. Надьон, Н. А. Д'ячкова, Ф. А. Тучин, М. Грабинський, В. О. Гончаренко, О. Сафончик, К. Глиняна та інші. Однак більшість робіт носять фрагментарний характер або присвячені окремим аспектам інституту.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі укладення, виконання та припинення договору позички.

Предметом дослідження виступають теоретичні засади, нормативно-правове регулювання та практичні аспекти застосування договору позички в цивільному праві України.

Мета курсової роботи полягає в комплексному дослідженні договору позички як інституту цивільного права України, виявленні проблем його правового регулювання та розробці пропозицій щодо їх вирішення.

Для досягнення поставленої мети визначено **такі завдання:**

1. Розкрити поняття та сутність договору позички в цивільно-правовій науці.
2. Проаналізувати історико-правовий розвиток договору позички та його становлення в українському законодавстві.
3. Визначити правову природу договору позички та його співвідношення з іншими договорами у цивільному праві.
4. Дослідити законодавче визначення, елементи та форму договору позички згідно з Цивільним кодексом України.
5. Проаналізувати права та обов'язки сторін у договорі позички.
6. Вивчити підстави, порядок припинення договору позички та відповідальність сторін за його порушення.

7. Розглянути особливості укладення та виконання договору позики щодо різних видів майна.

8. Виявити проблеми та запропонувати напрями вдосконалення правового регулювання договору позики в Україні.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові та спеціально-юридичні методи: діалектичний, системний, формально-логічний, порівняльно-правовий, історико-правовий, метод аналізу та синтезу, а також метод вивчення судової практики. Це дозволило забезпечити всебічність і об'єктивність дослідження.

Структура курсової роботи відповідає поставленій меті та завданням. Вона складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. У першому розділі розглядаються теоретико-правові засади договору позики. Другий розділ присвячено нормативно-правовому регулюванню. У третьому розділі аналізуються практичні аспекти застосування та напрями вдосконалення. У висновках підбито підсумки дослідження та сформульовано основні пропозиції.

Обсяг курсової роботи становить 29 сторінок. Кількість використаних джерел - 27.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОГОВОРУ ПОЗИЧКИ

1.1. Поняття та сутність договору позички в цивільно-правовій науці

Договір позички посідає особливе місце в системі цивільно-правових договорів, оскільки відображає принципи довіри, безоплатності та тимчасового користування майном. Цей договір є «однією з форм реалізації права власності, коли власник дозволяє іншій особі використовувати річ без отримання плати» [2]. У сучасних умовах такі відносини особливо поширені між фізичними особами, а також у сімейних та дружніх колах. Поняття договору позички еволюціонувало разом із розвитком цивільного права, адаптуючись до нових суспільних потреб. Для глибокого розуміння сутності необхідно проаналізувати його правову природу та ключові ознаки відповідно до чинного законодавства та наукових підходів.

За визначенням Цивільного кодексу України, «договір позички це домовленість, за якою одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов'язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку. Договір позички вважається укладеним з моменту передання майна у тимчасове користування» [5]. Така конструкція підкреслює реальний характер договору в більшості випадків. Безоплатність є його визначальною рисою, яка відрізняє позичку від оплатних договорів. Ця ознака може прямо передбачатися в угоді або впливати із суті відносин між сторонами.

Сутність договору позички розкривається через його спрямованість на тимчасове користування індивідуально-визначеною неспоживаною річчю. «Предметом можуть бути рухомі та нерухомі речі, які не вилучені з цивільного

обороту, наприклад, транспортні засоби, житло чи обладнання». С. Мацук наголошує на необхідності «чіткої ідентифікації речі, оскільки користувач зобов'язаний повернути саме ту саму річ, а не її еквівалент» [11]. Це правило забезпечує «збереження права власності позичкодавця». У практиці часто виникають питання щодо передачі кількох речей різного призначення за одним договором, що не суперечить закону за умови їх індивідуалізації.

Безоплатність як ключова ознака договору позички має глибоке теоретичне підґрунтя. В. В. Надьон зазначає: «безоплатність це неодмінна ознака для договору позички, а також й для договору дарування» [12, с. 65]. Водночас безоплатність не виключає певного майнового інтересу позичкодавця, який може полягати в зміцненні особистих стосунків або вирішенні соціальних завдань. У науковій літературі підкреслюється, «що такий інтерес не перетворює договір на оплатний» [1]. Ця риса зумовлює особливості відповідальності сторін та захисту прав позичкодавця.

Правова природа договору позички поєднує елементи речового та зобов'язального права. Позичкодавець зберігає право власності на передану річ, а користувач набуває лише право тимчасового користування. Така конструкція відрізняється від договорів, що передбачають перехід права власності. У підручнику Г. Б. Кучер та Г. Б. Яновицької підкреслюється, що «договір позички відноситься до договорів про передачу майна у тимчасове користування» [8]. Це дозволяє застосовувати до нього окремі норми про найм за аналогією закону.

Сторонами договору позички можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи. Однак для юридичних осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність, встановлено обмеження. Згідно з частиною другою статті 829 ЦК України «така особа не може передавати майно у безоплатне користування своїм засновникам, учасникам чи керівникам». Ця норма спрямована на

«запобігання зловживанням та захист інтересів кредиторів». «Позичкодавцем може бути не лише власник, а й особа, яка має спеціальні повноваження на передачу речі» [5].

Істотними умовами договору є «його предмет та умови щодо строку користування. Якщо строк не визначений, він встановлюється відповідно до мети користування річчю». «Користування річчю вважається безоплатним, якщо сторони прямо домовилися про це або якщо це впливає із суті відносин між ними» [24, ст. 827]. Такий підхід забезпечує гнучкість регулювання та відповідає принципу свободи договору. Відсутність прямої вказівки на безоплатність не завжди унеможлиблює кваліфікацію відносин як позички.

Договір позички може бути як «реальним, так і консенсуальним. У реальному договорі момент укладення збігається з передачею речі, що забезпечує захист позичкодавця. Консенсуальний варіант можливий, коли сторони домовляються про майбутню передачу» [5]. Така класифікація впливає на порядок укладення та форму договору. Науковці підкреслюють, що реальний характер є традиційним для цього інституту.

У цивільно-правовій науці договір позички часто аналізують у контексті його соціальної функції. Він сприяє реалізації принципів солідарності та взаємодопомоги в суспільстві, особливо в умовах економічних труднощів чи воєнного стану. Безоплатне користування дозволяє ефективніше використовувати наявні ресурси без зайвих фінансових витрат. Водночас надмірна лібералізація може призводити до зловживань, тому законодавець запровадив певні обмеження.

Порівняльний аналіз показує, що договір позички має спільні риси з римським контрактом *commodatum*. Сучасне українське законодавство «рецепувало багато положень римського приватного права, адаптувавши їх до сучасних реалій». М. Грабинський підкреслює «історичну спадкоємність

цього інституту» [3]. Така рецепція демонструє стабільність правових конструкцій протягом століть.

Сутність договору позички проявляється також у балансі інтересів сторін. Позичкодавець зобов'язаний передати річ у придатному стані та попередити про відомі недоліки. Користувач, зі свого боку, повинен використовувати річ за призначенням та повернути її після закінчення строку. Н. А. Д'ячкова та Ф. А. Тучин зазначають, що «в цьому балансі поєднуються безоплатність і відповідальність за збереження майна» [4, с. 466].

1.2. Історико-правовий розвиток договору позички та його становлення в українському законодавстві

Історичні витoki договору позички сягають глибокої давнини і пов'язані з розвитком римського приватного права. У римській юриспруденції цей інститут відомий як «commodatum – реальний контракт, за яким одна особа передавала іншій індивідуально-визначену річ для безоплатного тимчасового користування з обов'язком її повернення в тому самому стані» [3]. Римські юристи детально розробили правила відповідальності за пошкодження речі та межі користування. Така конструкція стала основою для подальшої рецепції в європейських правових системах. Історичний розвиток свідчить про стабільність основних ознак позички протягом століть.

М. Грабинський підкреслює, що договір позички пройшов тривалий шлях «від римського приватного права до цивільного права України» [3]. У середньовічній Європі на «інститут позички значний вплив мало канонічне право, яке акцентувало моральний обов'язок безоплатної допомоги» [3].. Звичаєве право українських земель також знало практики безоплатного користування майном між членами громади. Такі відносини регулювалися

переважно нормами звичаю, а не писаного закону. Поступово вони інтегрувалися в більш формалізовані правові системи.

У «період дії Литовських статутів та Магдебурзького права на українських землях договір позички набував ознак регульованого зобов'язання» [2; 3]. Судова практика тих часів фіксувала випадки спорів щодо повернення позиченого майна. Згодом, у XIX столітті, під впливом російського цивільного законодавства позичка отримала детальніше нормативне закріплення. Радянський період суттєво обмежив приватноправові відносини, перетворивши позичку на другорядний інститут. Державна власність домінувала, а безоплатне користування часто здійснювалося в адміністративному порядку.

Становлення сучасного регулювання договору позички в Україні пов'язане з прийняттям Цивільного кодексу України 2003 року. Глава 60 ЦК України (статті 827–836) закріпила ключові положення цього інституту, значною мірою рецепувавши римські конструкції. «Договір позички вважається укладеним з моменту передання майна» [27, ст. 827]. Такий підхід відобразив принципи ринкової економіки та свободи договору. Кодекс чітко відмежував позичку від суміжних договорів.

В. О. Гончаренко зазначає, що «сучасне цивільне законодавство України успішно адаптувало римські правові конструкції до національних реалій» [2]. Рецепція проявилася у «збереженні реального характеру договору, обов'язку повернення речі в належному стані та обмеженні відповідальності позичкодавця» [6]. У пострадянський період договір позички набув більшої гнучкості, що відповідає потребам приватних відносин. Сьогодні він активно застосовується в повсякденному житті.

Історичний розвиток продемонстрував еволюцію від морально-звичаєвих відносин до детально врегульованого цивільно-правового

інституту. У період незалежності України законодавець врахував міжнародний досвід та національні традиції. Особливої актуальності договір позички набув в умовах воєнного стану, коли безоплатне користування майном стало формою взаємодопомоги. Судова практика Верховного Суду підтверджує стабільність історично сформованих підходів.

О. Сафончик та К. Глиняна аналізують «рецепцію договору позики за римським правом в Україні, підкреслюючи відмінності від позички» [23]. Історичний аналіз допомагає зрозуміти причини збереження певних обмежень, зокрема для юридичних осіб. Становлення інституту в українському законодавстві відображає баланс між приватними інтересами та публічним порядком. Сучасні зміни до ЦК України враховують нові виклики цивільного обороту.

Таким чином, історико-правовий розвиток договору позички свідчить про його життєздатність та здатність адаптуватися до суспільних трансформацій. Від римського *commodatum* до глави 60 ЦК України інститут пройшов шлях формалізації та вдосконалення. Цей досвід є важливим для розуміння сучасного правового регулювання та перспектив подальшого розвитку.

1.3. Правова природа договору позички та його співвідношення з іншими договорами у цивільному праві

Правова природа договору позички характеризується поєднанням речово-правових і зобов'язально-правових елементів. Позичкодавець зберігає право власності на річ, а користувач отримує лише право тимчасового безоплатного користування. Така конструкція робить договір позички реальним у класичному розумінні. Водночас він є «двостороннім зобов'язанням, оскільки породжує права та обов'язки для обох сторін». У

підручнику Г. Б. Кучер та Г. Б. Яновицької «договір позички віднесено до договорів про передачу майна у тимчасове користування» [8].

В. В. Надьон детально аналізує «цивільно-правовий аспект розмежування договору позички від інших видів договорів» [12]. Правова природа позички вирізняється безоплатністю та обов'язком повернення саме тієї самої індивідуально-визначеної речі. Ці ознаки дозволяють чітко відмежовувати її від суміжних інститутів. Такий підхід забезпечує юридичну визначеність у цивільному обороті.

Співвідношення договору позички з договором позики є одним з найбільш дискусійних питань. «Позика передбачає передачу родових, замінних речей у власність позичальника з обов'язком повернення такої ж кількості. Позичка ж стосується індивідуально-визначених неспоживаних речей без переходу права власності». Як зазначається у науковій літературі, «змішування цих понять призводить до помилок у кваліфікації договорів» [7; 9].

Відмінність від договору найму (оренди) полягає насамперед у безоплатності. «Найм є оплатним договором, тоді як позичка ґрунтується на безоплатному користуванні» [10]. Водночас до позички за аналогією можуть застосовуватися окремі норми про найм щодо порядку користування річчю. Це дозволяє заповнювати прогалини в регулюванні.

З «договором дарування позичку об'єднує безоплатний характер, проте відрізняє відсутність переходу права власності. У даруванні майно переходить у власність обдаровуваного, а в позичці – залишається у позичкодавця». Така відмінність має принципове значення для оподаткування та відповідальності [12, с. 67].

Правова природа договору позички дозволяє застосовувати до нього загальні положення про зобов'язання. Зокрема, «правила щодо форми

договору, підстав припинення та відповідальності». У випадку пошкодження речі «користувач несе відповідальність, якщо не доведе відсутність своєї вини». Судова практика Верховного Суду підтверджує такий підхід [17; 21].

Договір позички має певні спільні риси з договором зберігання, проте відрізняється метою – «користування, а не збереження. У зберіганні річ передається для забезпечення її цілісності, а в позичці – для активного використання» [18]. Це впливає на обсяг обов'язків сторін.

У корпоративних відносинах правова природа позички обмежена спеціальними нормами. Юридична особа-підприємець не може передавати майно у позичку своїм засновникам чи керівникам. Така заборона запобігає виведенню активів та захищає інтереси кредиторів.

Таким чином, правова природа договору позички є достатньо чіткою, але потребує подальшого доктринального осмислення в умовах розвитку нових форм майнових відносин. Співвідношення з іншими договорами дозволяє правильно кваліфікувати відносини сторін та застосовувати відповідні норми права.

Висновок до розділу 1

Підсумовуючи теоретичні засади договору позички, можна констатувати, що цей інститут є самостійним і важливим елементом системи цивільного права України. Його поняття та сутність ґрунтуються на принципах безоплатності, реальності та збереження права власності позичкодавця. Історико-правовий розвиток продемонстрував еволюцію від римських конструкцій до сучасного регулювання в ЦК України, з урахуванням національних особливостей. Правова природа договору дозволяє чітко розмежовувати його від суміжних договорів, таких як позика, найм та дарування.

Теоретичний аналіз показав, що договір позички поєднує елементи довіри та юридичної формалізації, відповідаючи потребам сучасного суспільства. Водночас існують певні дискусійні питання щодо меж застосування безоплатності та вдосконалення нормативного регулювання. Результати дослідження першого розділу створюють методологічну основу для подальшого аналізу нормативно-правового регулювання та практичних аспектів застосування договору позички в наступних розділах.

РОЗДІЛ 2.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ПОЗИЧКИ В УКРАЇНІ

2.1. Законодавче визначення, елементи та форма договору позички згідно з Цивільним кодексом України

Нормативно-правове регулювання договору позички в Україні здійснюється переважно на рівні Цивільного кодексу України, який у главі 60 (статті 827–836) закріплює основні положення цього інституту. Даний розділ Кодексу відображає баланс між свободою договору та необхідністю захисту прав власника майна. Законодавче визначення договору позички є ключовим для правильної кваліфікації відносин сторін у цивільному обороті. Воно забезпечує єдність правозастосовної практики та запобігає змішуванню позички з іншими договорами.

Згідно з частиною першою статті 827 Цивільного кодексу України, «за договором позички одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов’язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку» [27, ст. 827]. Це визначення підкреслює безоплатний характер договору та його спрямованість на тимчасове користування. «Користування річчю вважається безоплатним, якщо сторони прямо домовилися про це або якщо це впливає із суті відносин між ними» [27]. Така норма забезпечує гнучкість регулювання та відповідає принципу свободи договору.

Предметом договору позички є «індивідуально-визначена неспоживана річ, яка не вилучена з цивільного обороту». Це можуть бути «рухомі та нерухомі речі, зокрема транспортні засоби, житлові приміщення, обладнання чи предмети побутового призначення». Річ має бути «чітко ідентифікована в

договорі, оскільки користувач зобов'язаний повернути саме ту саму річ». За договором «можна передавати кілька речей різного призначення, якщо вони належним чином індивідуалізовані». Предмет договору є «його істотною умовою, без якої угода не може вважатися укладеною» [20; 23].

Сторонами договору позички виступають позичкодавець та користувач. Позичкодавцем може бути «фізична або юридична особа, яка є власником речі або має спеціальні повноваження щодо її передачі». Користувачем також «можуть бути фізичні та юридичні особи». Однак частина друга статті 829 ЦК України встановлює важливе обмеження: «юридична особа, яка здійснює підприємницьку діяльність, не може передавати речі у безоплатне користування особі, яка є її засновником, учасником, керівником, членом її органу управління або контролю» [27, ст. 829]. Ця норма спрямована на запобігання зловживанням у корпоративних відносинах.

Форма договору позички залежить від суб'єктного складу та виду майна. «Договір позички речі побутового призначення між фізичними особами може укладатися усно» [27, ст. 828]. Така спрощена форма відповідає повсякденним відносинам і принципу доцільності. Водночас між юридичними особами, а також між юридичною та фізичною особою договір укладається у письмовій формі. Це забезпечує фіксацію умов і захист прав сторін.

Для договору позички будівлі, іншої капітальної споруди або їх окремої частини застосовуються правила статті 793 ЦК України щодо форми договору найму. «Якщо строк користування становить три роки і більше, необхідне нотаріальне посвідчення та державна реєстрація» [27]. Такий підхід забезпечує публічність та стабільність відносин щодо нерухомості.

Особливі вимоги встановлено щодо транспортних засобів. «Договір позички транспортного засобу (крім наземних самохідних транспортних засобів), в якому хоча б однією стороною є фізична особа, укладається у

письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню» [27, ст. 828]. Ця норма спрямована на запобігання спорам щодо дорогого майна та забезпечення доказової бази. Недотримання форми може призвести до визнання договору недійсним.

Строк користування є важливою умовою договору. Він встановлюється за згодою сторін. Якщо строк не визначений, він визначається відповідно до мети користування річчю. Після закінчення строку користувач зобов'язаний повернути річ. Відсутність строку не унеможливорює укладення договору, але створює певні труднощі при припиненні відносин.

До договору позички застосовуються положення глави 58 ЦК України про найм (оренду) у частині, що не суперечить суті позички. Це правило дозволяє заповнювати прогалини в регулюванні. Наприклад, щодо порядку користування майном та відповідальності за його псування. Такий субсидіарний підхід забезпечує стабільність правового регулювання.

Законодавче визначення договору позички відповідає сучасним потребам цивільного обороту. Воно враховує як інтереси позичкодавця, так і користувача. Умови договору можуть бути деталізовані сторонами, якщо вони не суперечать імперативним нормам закону.

Таким чином, елементи договору позички (сторони, предмет, форма, строк) чітко врегульовані Цивільним кодексом України. Це створює надійну нормативну основу для укладення та виконання таких договорів.

2.2. Права та обов'язки сторін у договорі позички

Права та обов'язки сторін договору позички формують його зміст і забезпечують баланс інтересів позичкодавця та користувача. Позичкодавець

зобов'язаний передати річ користувачеві у стані, що відповідає умовам договору та її призначенню. Він також повинен попередити користувача про відомі недоліки речі, які можуть бути небезпечними або призвести до пошкодження майна. Крім того, позичкодавець зобов'язаний повідомити про права третіх осіб на передану річ. Невиконання цих обов'язків може призвести до відповідальності.

Користувач «має право вимагати передачі речі в належному стані та укомплектованій формі». Він також «може вимагати від позичкодавця виконання інших обов'язків, передбачених договором або законом». У разі «передачі речі з недоліками користувач вправі вимагати їх усунення або розірвання договору. Такі права забезпечують захист інтересів користувача» [8].

Основним обов'язком користувача є використання речі відповідно до її призначення або мети, встановленої в договорі. Він «не має права передавати річ у субпозичку без згоди позичкодавця». Користувач «зобов'язаний підтримувати річ у належному стані та нести витрати на її утримання» [5]. Після «закінчення строку договору він повинен повернути річ у тому стані, в якому отримав, з урахуванням нормального зносу» [4].

Позичкодавець має право вимагати дострокового повернення речі у разі порушення користувачем умов договору. Він також вправі вимагати відшкодування збитків, завданих неналежним використанням майна. У разі смерті фізичної особи-користувача або ліквідації юридичної особи договір припиняється, якщо інше не передбачено угодою.

Користувач несе ризик випадкового пошкодження або знищення речі, якщо він користувався нею не за призначенням. У разі нормального використання ризик несе позичкодавець. Такий розподіл ризиків відповідає безоплатному характеру договору. Судова практика підтверджує, що

«користувач несе відповідальність за втрату речі, якщо не доведе відсутність своєї вини» [17; 20].

Права сторін можуть бути розширені або конкретизовані в договорі. Наприклад, сторони можуть передбачити додаткові обов'язки щодо страхування майна або проведення ремонту. Однак імперативні норми ЦК України не можуть бути змінені угодою. Це забезпечує захист слабшої сторони.

Обов'язки позичкодавця обмежуються в основному передачею речі та попередженням про недоліки. Він не зобов'язаний здійснювати поточний ремонт або компенсувати витрати користувача, якщо інше не встановлено договором. Такий підхід впливає з безоплатності позички.

У науковій літературі підкреслюється, що права та обов'язки сторін мають кореспондуючий характер. Порушення обов'язку однієї сторони тягне за собою право іншої на захист. Це забезпечує ефективне виконання договору.

2.3. Підстави, порядок припинення договору позички та відповідальність сторін за його порушення

Підстави припинення договору позички передбачені як загальними положеннями ЦК України, так і спеціальними нормами глави 60. Договір припиняється після закінчення строку, на який він був укладений. Якщо строк не визначений, він припиняється після виконання мети користування. Крім того, договір припиняється за згодою сторін або внаслідок односторонньої відмови.

Стаття 835 ЦК України встановлює, що «договір позички припиняється у разі смерті фізичної особи-користувача або ліквідації юридичної особи-користувача, якщо інше не встановлено договором». Це правило захищає

інтереси спадкоємців та кредиторів. «Дострокове припинення можливе у разі істотного порушення умов договору однією зі сторін» [27].

Порядок припинення залежить від підстав. При закінченні строку користувач зобов'язаний негайно повернути річ. У разі відмови позичкодавець «має право звернутися до суду з позовом про примусове повернення майна». Судова практика підтверджує можливість стягнення збитків за неповернення речі [16; 19].

Відповідальність за порушення договору носить майновий характер. Користувач, який не повернув річ у строк, зобов'язаний відшкодувати збитки, включаючи реальні втрати та упущену вигоду. Позичкодавець відповідає за шкоду, завдану недоліками речі, якщо він не повідомив про них користувача.

У разі пошкодження або знищення речі з вини користувача він несе повну відповідальність. Якщо «річ пошкоджена з вини позичкодавця, відповідальність лягає на нього. Загальні положення про цивільно-правову відповідальність застосовуються субсидіарно» [7].

Порушення форми договору може призвести до його недійсності та застосування наслідків у вигляді двосторонньої реституції. Однак для усних договорів між фізичними особами щодо побутових речей суди часто визнають їх дійсними на підставі свідчень.

Таким чином, нормативне регулювання припинення та відповідальності забезпечує захист прав сторін і стабільність договірних відносин.

Висновок до розділу 2

Підсумовуючи нормативно-правове регулювання договору позички, можна констатувати, що Цивільний кодекс України створює достатньо повну та збалансовану систему норм, яка охоплює визначення, елементи, права та

обов'язки сторін, підстави припинення та відповідальність. Законодавство чітко відмежовує позичку від суміжних інститутів і забезпечує гнучкість застосування. Водночас окремі питання, пов'язані з формою та обмеженнями для юридичних осіб, потребують подальшого вдосконалення з урахуванням судової практики. Результати аналізу другого розділу формують основу для розгляду практичних аспектів застосування договору позички в наступному розділі.

РОЗДІЛ 3.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ДОГОВОРУ ПОЗИЧКИ

3.1. Особливості укладення та виконання договору позички щодо різних видів майна

Практичне застосування договору позички суттєво відрізняється залежно від виду майна, що передається у безоплатне користування. Для речей побутового призначення (меблі, побутова техніка, інструменти) законодавець передбачає спрощений порядок укладення. «Договір позички речі побутового призначення між фізичними особами може укладатися усно» [27, ст. 828]. Така форма є зручною у повсякденних стосунках, проте створює труднощі з доказуванням умов у разі спору. На практиці сторони часто фіксують передачу актом приймання-передачі для захисту своїх прав.

Особливості укладення договору позички транспортних засобів вимагають підвищеної уваги. «Договір позички транспортного засобу (крім наземних самохідних транспортних засобів), в якому хоча б однією стороною є фізична особа, укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню» [27, ст. 828]. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 22.06.2023 у справі № 753/5311/19 підтверджує, «що недотримання нотаріальної форми може призвести до визнання договору недійсним» [21]. При виконанні такого договору користувач зобов'язаний здійснювати поточний ремонт і нести витрати на паливо, якщо інше не передбачено угодою.

Передача у позичку житлових приміщень або будівель має свої специфіки. До таких договорів застосовуються правила статті 793 ЦК України про форму договору найму. Якщо «строк користування перевищує три роки,

необхідне нотаріальне посвідчення та державна реєстрація. На практиці такі договори часто укладаються між родичами, що зменшує кількість спорів, але ускладнює податковий облік» [1]. Користувач зобов'язаний використовувати приміщення виключно для проживання та нести витрати на комунальні послуги.

Щодо обладнання та виробничого майна договір позички укладається переважно у письмовій формі між юридичними особами. «Обов'язковою є детальна індивідуалізація предмета договору з описом технічного стану. Виконання передбачає обов'язок користувача забезпечити належне зберігання та експлуатацію відповідно до технічних вимог» [9]. Порухення цих умов тягне за собою відповідальність у вигляді відшкодування збитків.

Особливості виконання договору позички нерухомості пов'язані з ризиком пошкодження. Постанова Верховного Суду від 15.01.2025 у справі № 208/5532/18 чітко вказує, що «власник автомобіля, який добровільно передав його іншій особі, сам несе ризик його втрати» у разі нормального використання [17]. Аналогічний підхід застосовується і до нерухомості. Користувач несе ризик випадкового знищення лише при неналежному використанні.

Практика показує, що при передачі у позичку дорогоцінних речей або предметів мистецтва сторони часто включають умови про страхування. Це дозволяє мінімізувати ризики. У разі пошкодження майна користувач зобов'язаний негайно повідомити позичкодавця. Виконання договору щодо таких речей вимагає фіксації стану майна фото- або відеофіксацією.

Для земельних ділянок договір позички укладається з урахуванням норм Земельного кодексу України. Користувач «може використовувати ділянку лише для цілей, визначених договором. Передача у субпозиčku без згоди

власника заборонена». Судова практика підтверджує можливість розірвання договору при істотному порушенні землекористування [18].

Виконання договору позижки щодо тварин має морально-етичні аспекти. Користувач зобов'язаний забезпечити належний догляд, харчування та ветеринарне обслуговування. Порушення цих обов'язків може кваліфікуватися як жорстоке поводження з тваринами.

Таким чином, особливості укладення та виконання договору позижки залежать від виду майна і вимагають індивідуального підходу. Практика свідчить про необхідність детальної фіксації умов для уникнення спорів.

3.2. Проблеми та напрями вдосконалення правового регулювання договору позижки в Україні

Сучасне правове регулювання договору позижки має низку проблем, які ускладнюють його практичне застосування. Однією з головних є нечіткість щодо консенсуальних договорів позижки. Законодавство переважно регулює реальний договір, тоді як можливість укладення консенсуального договору залишається дискусійною. Це призводить до невизначеності у правозастосуванні.

Проблемою залишається обмеження для юридичних осіб-підприємців. Стаття 829 ЦК України забороняє передачу майна у позижку засновникам та керівникам, проте на практиці виникають способи обходу цієї норми. Такі обмеження іноді перешкоджають нормальному господарюванню.

Відсутність єдиних зразків договорів позижки для різних видів майна створює труднощі для громадян. Як зазначається на порталі «Головбух», «договір позижки 2025: зразок, істотні умови, форма та відмінності від позики й оренди» потребує актуалізації [6]. Це призводить до помилок при укладенні.

Судова практика виявляє проблеми з розподілом ризиків випадкового знищення речі. Постанова Верховного Суду від 05.02.2025 у справі № 500/6132/23 підкреслює суперечності у застосуванні норм [16]. Необхідне чіткіше законодавче закріплення цих питань.

Проблеми виникають і при оподаткуванні. Договір позички часто плутають з позикою, що призводить до неправильного податкового обліку. Джерело «AVStudy» детально аналізує «відмінності від договору позики, облік, оподаткування» [7].

Напрямом вдосконалення є деталізація норм щодо форми договору для різних видів майна. Необхідно внести зміни до статті 828 ЦК України, передбачивши обов'язкову письмову форму для дорогого майна незалежно від суб'єктного складу.

Важливим є законодавче врегулювання електронної форми договору позички з використанням електронного підпису. Це відповідатиме сучасним цифровим реаліям.

Необхідно розширити судову практику шляхом прийняття постанови Пленуму Верховного Суду з питань застосування глави 60 ЦК України. Це значно уніфікує правозастосування.

Перспективним є запровадження типових договорів позички на рівні підзаконних актів. Такі зразки полегшать укладення угод для звичайних громадян.

Удосконалення повинно торкнутися і питань відповідальності. Доцільно чіткіше врегулювати випадки звільнення від відповідальності при форс-мажорних обставинах.

Таким чином, проблеми правового регулювання договору позички вимагають комплексного підходу до вдосконалення. Запропоновані напрями

дозволять зробити інститут більш ефективним та адаптованим до сучасних потреб.

Висновок до розділу 3

Підсумовуючи практичні аспекти застосування договору позички, можна констатувати, що цей інститут активно використовується в Україні, проте має низку особливостей залежно від виду майна. Укладення та виконання договорів щодо транспортних засобів, нерухомості та побутових речей вимагає врахування спеціальних норм та судової практики. Існуючі проблеми нормативного регулювання, такі як нечіткість форми, обмеження для юридичних осіб та податкові аспекти, потребують термінового законодавчого вирішення.

Запропоновані напрями вдосконалення, включаючи цифровізацію, типові зразки та уніфікацію судової практики, сприятимуть ефективнішому застосуванню договору позички. Результати третього розділу підтверджують актуальність теми дослідження та її практичну значущість.

Загалом, договір позички залишається важливим інструментом реалізації принципів довіри та взаємодопомоги в цивільному суспільстві.

ВИСНОВОК

У результаті проведеного комплексного дослідження договору позички як інституту цивільного права України вдалося повноцінно розкрити його теоретичні, нормативні та практичні аспекти. Курсова робота підтвердила, що договір позички є самостійним, динамічним і соціально значущим видом цивільно-правових договорів, який активно застосовується в сучасних майнових відносинах.

Основні висновки дослідження можна сформулювати таким чином:

1. Договір позички має чітко виражену правову природу, яка характеризується безоплатністю, реальним характером (у класичному розумінні), збереженням права власності за позичкодавцем та обов'язком користувача повернути індивідуально-визначену неспоживану річ у належному стані. Його сутність полягає не лише в передачі майна, а й у реалізації принципів довіри, взаємодопомоги та ефективного використання ресурсів у суспільстві.

2. Історико-правовий розвиток інституту свідчить про його глибоке коріння в римському приватному праві (*commodatum*) та успішну рецепцію в українське законодавство. Від звичаєвих форм безоплатного користування в давній Україні до детального закріплення в главі 60 Цивільного кодексу України 2003 року договір позички пройшов шлях значної формалізації та адаптації до ринкових відносин.

3. Нормативно-правове регулювання договору позички в Україні є достатньо розвиненим, але не позбавленим недоліків. Цивільний кодекс України детально визначає поняття, елементи, форму, права та обов'язки сторін, підстави припинення та відповідальність. Водночас окремі норми потребують уточнення, особливо щодо форми договору для різних видів майна та обмежень для юридичних осіб.

4. Практичне застосування договору позички має суттєві особливості залежно від виду майна. Для побутових речей достатньо простої форми, тоді як передача транспортних засобів, нерухомості, обладнання чи цінних предметів вимагає письмової, нотаріальної форми та детальної фіксації стану майна. Судова практика Верховного Суду відіграє важливу роль у вирішенні спорів щодо ризику випадкового знищення речі та відповідальності сторін.

5. У ході дослідження виявлено низку актуальних проблем правового регулювання:

- невизначеність статусу консенсуальних договорів позички;
- надмірні обмеження для юридичних осіб-підприємців;
- відсутність типових форм договорів для різних видів майна;
- проблеми податкового обліку та оподаткування;
- недосконалість механізму розподілу ризиків випадкового пошкодження або знищення майна;
- низький рівень цифровізації укладення таких договорів.

6 Для вдосконалення правового регулювання договору позички пропонується низка конкретних заходів:

- внести зміни до статей 827–829 ЦК України з метою чіткішого врегулювання консенсуальної форми договору;
- розробити та затвердити типові зразки договорів позички для різних видів майна на рівні Міністерства юстиції України;
- запровадити можливість укладення договорів позички в електронній формі з використанням кваліфікованого електронного підпису;
- удосконалити норми щодо розподілу ризиків та відповідальності сторін;
- прийняти постанову Пленуму Верховного Суду з питань застосування глави 60 ЦК України для уніфікації судової практики.

Проведене дослідження має як теоретичне, так і практичне значення. Отримані результати можуть бути використані студентами та викладачами при вивченні цивільного права, юристами-практиками при складанні договорів, а також законодавцем під час роботи над удосконаленням цивільного законодавства. Матеріали роботи також можуть стати основою для подальших наукових досліджень.

Перспективи подальшого вивчення договору позички пов'язані з порівняльно-правовим аналізом цього інституту в країнах Європейського Союзу, дослідженням впливу воєнного стану на практику застосування позички, а також розробкою пропозицій щодо гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами.

Таким чином, договір позички залишається важливим і затребуваним інститутом сучасного цивільного права України. Він сприяє зміцненню особистих і ділових відносин, раціональному використанню майна та реалізації принципу солідарності в суспільстві. Водночас ефективне функціонування цього інституту потребує постійної уваги з боку науки, законодавця та правозастосовних органів.

Загалом, проведене дослідження повністю досягло поставленої мети та вирішило всі поставлені завдання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамчук Д. В. Примірний договір у цивільному праві України : дис. ... д ра філос. : 12.00.03. Тернопіль, 2022. URL: https://www.wunu.edu.ua/svr/disertatcia/abramchuk/Dis_Abram.pdf (дата звернення: 18.04.2026).
2. Гончаренко В. О. Договір позички за римським приватним правом та його рецепція у сучасному цивільному законодавстві України. *Наукові перспективи*. 2023.
3. Грабинський М. Договір позички: від римського приватного права до цивільного права України. *Наукові перспективи*. 2023. № 4(34). URL: https://www.researchgate.net/publication/370491467_DOGOVIR_POZICKI_VID_RIMSKOGO_PRIVATNOGO_PRAVA_DO_CIVILNOGO_PRAVA_UKRAINI (дата звернення: 18.04.2026).
4. Д'ячкова Н. А., Тучин Ф. А. Договір позички. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. С. 464–473.
5. Договір позички. *WikiLegalAid*. URL: https://legalaids.wiki/index.php?title=Договір_позички (дата звернення: 18.04.2026).
6. Договір позички 2025: зразок, істотні умови, форма та відмінності від позики й оренди. *Головбух*. URL: <https://buhplatforma.com.ua/article/7727-dogovr-pozichki> (дата звернення: 18.04.2026).
7. Договір позички: відмінності від договору позики, облік, оподаткування. *AVStudy*. URL: <https://avstudy.com.ua/dogovir-pozichki-vidminnosti-vid-dogovoru-poziki-oblik-opodatkuvannya/> (дата звернення: 18.04.2026).
8. Кучер Г. Б., Яновицька Г. Б. Цивільне право України : підручник : у 2 т. Т. 2. Львів : ЛьвДУВС, 2023–2024. URL:

<https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/2/КУЧЕР%20Цивільне%20Право%20ПІДРУЧНИК%20ТОМ%202..pdf> (дата звернення: 18.04.2026).

9. Лепех С. Поняття договорів позики, кредиту та позички за законодавством України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2022.

10. Максименко А. В. Договір позики під гру: історія та тенденції. 2022.

11. Мацук С. Особливості предмету договору позички. *Матеріали V Міжнародної студентської наукової конференції «Правова система України в умовах європейської інтеграції»*. 2021. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/675> (дата звернення: 18.04.2026).

12. Надьон В. В. Цивільно правовий аспект розмежування договору позички від інших видів договорів. *Аналітично порівняльне правознавство*. 2021. № 4. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.04.11>. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/03/13.pdf> (дата звернення: 18.04.2026).

13. Ночовкіна О. В. Договір позички за Цивільним кодексом України. 2021–2023.

14. Особливості застосування договору позички за сучасним українським законодавством. *ЮрРадник*. URL: <http://yurradnik.com.ua/stati/d0-be-d1-81-d0-be-d0-b1-d0-bb-d0-b8-d0-b2-d0-be-d1-81-d1-82-d1-96-d0-b7-d0-b0-d1-81-d1-82-d0-be-d1-81-d1-83-d0-b2-d0-b0-d0-bd-d0-bd-d1-8f-d0-b4-d0-be-d0-b3-d0-be-d0-b2-d0-be-d1-80-d1-83-d0-bf/> (дата звернення: 18.04.2026).

15. Плавич І. В. Проблеми правового регулювання форми договору позики. *Актуальні проблеми права*. 2021. № 12. С. 53–58. URL: http://jnas.nbuiv.gov.ua/j-pdf/ap_2021_12_53.pdf (дата звернення: 18.04.2026).

16. Постанова Верховного Суду від 05.02.2025 у справі № 500 6132 23. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=124949877> (дата звернення: 18.04.2026).

17.Постанова Верховного Суду від 15.01.2025 у справі № 208 5532 18. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/325701-vladelets-avtomobilya-dobrovolno-peredavshiy-ego-drugomu-litsu-sam-neset-risk-ego-utraty-i-vposledstvii-ne-smozhet-istrebovat-ego-u-dobrosovestnogo-priobretatelya-verkhovnyy-sud> (дата звернення: 18.04.2026).

18.Постанова Верховного Суду від 18.02.2026 у справі № 620 13801 21. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=134182493> (дата звернення: 18.04.2026).

19.Постанова Верховного Суду від 29.01.2025 у справі № 755 13068 23. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=124903920> (дата звернення: 18.04.2026).

20.Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 15.05.2025 у справі № 212 7460 23. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_15_05_2025_roku_u_spravi_212_7460_23/ (дата звернення: 18.04.2026).

21.Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 22.06.2023 у справі № 753 5311 19. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_22_06_2023_roku_u_spravi_753_5311_19/ (дата звернення: 18.04.2026).

22.Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану : монографія. За ред. Є. О. Харитонova. Одеса : Фенікс, 2023.

23.Сафончик О., Глиняна К. Договір позики за римським приватним правом та його рецепція в Україні. *Юридичний вісник*. 2024. № 4. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v4.2024.25>. URL: https://yurvisnyk.in.ua/v4_2024/27.pdf (дата звернення: 18.04.2026).

24.Стаття 827. Договір позички. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435->

15#Text::~text=%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%2082
7 (дата звернення: 18.04.2026).

25.Стаття 828. Форма договору позички. Цивільний кодекс України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435->

15#Text::~text=%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8F%20828 (дата
звернення: 18.04.2026).

26.Царук О. В. Становлення і розвиток зобов'язань з безоплатного користування. 2022.

27. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435 ІV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 18.04.2026).